

Het deelgebied omvat de uiterwaarden ten noorden van de Neder-Rijn tussen Renkum en de grens met Utrecht en een deel van de uitwaarden aan de zuidzijde van de rivier, ter hoogte van Opheusden. Op de grens tussen Gelderland en Utrecht ligt het bekende natuurgebied De Blauwe kamer, dat voor een deel in de gemeente Wageningen ligt. Uiterwaarden zijn de gronden tussen de winterdijk en de bedding van de rivier. De rivier had in het verleden hier vrij spel. De gebieden overstromden, de rivier vormde geulen en zetten klei en zand af. Vanaf de zeventiende eeuw bepaald de mens meer en meer de loop van de rivier door zomerkades en winterdijken aan te leggen. Zo werden de overstromingen meer en meer beteugeld en werden de uiterwaarden als polders in gebruik genomen voor het weiden van vee. Vanaf het einde van de achttiende eeuw werd het gebied ook gebruikt voor de kleiwinning. Op de kaart van 1937 zijn zeven steenfabrieken te zien in het gebied. In de jaren negentig van de vorige eeuw ontstonden er nieuwe kansen voor de natuur in de uiterwaarden. Onder invloed van de ruimtelijke visie op het rivierengebied dat bekend staat als "plan ooievaar" werden allerlei inrichtingsplannen en beheermaatregelen uitgevoerd die het gebied maken tot een zeer soortenrijk natuurgebied.

De soortenrijkdom in het gebied houdt verband met de grote afwisseling in omstandigheden die veroorzaakt wordt door de dynamiek van de rivier. Hierdoor zijn er nattere en droge delen, ooibossen, weides, rietlanden, plassen, zandige terreinen en kleiige delen. Bijzonder is de overgang naar de hogere zandgronden. De stuwwal van de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug zorgen er voor dat schoon grondwater ter hoogte van de uiterwaarden omhoog komt (kwel). Hierdoor wordt de kwaliteit van het water in de poelen en plassen positief beïnvloed.

roepende kwartelkoning (foto:123rf.com)

De soortenrijkdom van het gebied uit zich in het aantal vogelsoorten dat in de afgelopen jaren in het gebied is waargenomen. Maar liefst 226 verschillende soorten maken gebruik van het gebied om er te nestelen, voedsel te zoeken of te rusten tijdens de winter of voor- en najaarstrek. Eenden, steltlopers, meeuwen, soorten van rietmoerassen, roofvogels, vogels van het boerenland, pioniersoorten, allen zijn vertegenwoordigd in het gebied.

Als kroon op de vogelrijkdom in het gebied mag de zeldzame kwartelkoning genoemd worden. De soort broedt alleen nog maar succesvol op extensief beheerd hooiland. Wie op een zwoele zomernacht in mei of juni op pad gaat in de Bovenste Polder kan op verre afstand het kenmerkende raspande geluid van deze vogel horen..crex, crex. Je kunt vervolgens zoeken wat je wilt, maar deze mysterieuze soort wordt zelden gezien. Een andere soort die met name vanuit de doelstellingen van het Natura 2000 beleid van belang is, is het porseleinhoen. Ook deze soort wordt meestal alleen gehoord en niet gezien. Het aantal waarnemingen in het gebied is zeer beperkt, waarschijnlijk gaat het maar om één of enkele territoria per broedseizoen.

De bever heeft zijn weg teruggevonden in Nederland en soort wordt sinds 2014 in het gebied waargenomen. De soort heeft invloed op het ecosysteem doordat ze bomen omknagen. Hierdoor blijft de verjonging van de wilgenbossen in stand en ontstaan er open plekken met nieuwe kansen voor andere soorten. Andere soorten die helpen bij het

onderhoud en daarvoor bewust in het gebied gebracht zijn Galloway runderen, Konikpaarden en sinds enkele jaren een kleine groep ontsnapte damherten in de Blauwe

Kamer. Van de marterachtigen zijn in het gebied waarnemingen bekend van de wezel en (eenmalig) de bunzing. Muizen en zelfs konijnen staan op het menu van de wezel. Een muizensoort die voorkomt in gebieden met wat hogere en ruige vegetatie is de dwergmuis. De aanwezigheid van dwergmuizen worden vooral opgemerkt door de bolvormige nestjes in struikjes of hoog gras. De soort is echter, net als de meeste overige muizensoorten, ook aangetroffen in een braakbal van een uil, zodat de locatie van het leefgebied van deze dwergmuis niet bekend is.

Het gebied wordt door een aantal vleermuissoorten gebruikt om te jagen. De Rosse vleermuis is er regelmatig waargenomen. De soort heeft zijn verblijfplaatsen in holle bomen in de aangrenzende bossen en het gebruikt de uiterwaarden om voedsel te zoeken. Ook voor vleermuizen uit de stad Wageningen, zoals dwergvleermuizen en laatvliegers zijn de uiterwaarden van belang als voedselgebied. Een bijzonderheid is de aanwezigheid van overwinterende vleermuizen, zoals watervleermuis, franjestaart en gewone grootovrleermuis, in een voormalige steenoven in de Blauwe Kamer. De meervleermuis is niet waargenomen in het gebied, maar zal naar verwachting boven de Neder-Rijn foerageren.

In het waterrijke gebied zijn de meeste algemeen voorkomende soorten amfibieën vertegenwoordigd. Een typische soort voor gebieden met hoge dynamiek is de rugstreeppad. De soort profiteert van tijdelijke omstandigheden en is voor de voorplanting afhankelijk van ondiepe plassen. De verspreiding van de soort is beperkt tot de Bovenste Polder. Ook de zeldzame kamsalamander is maar in één poel in het gebied waargenomen. Voor reptielen is het gebied van belang voor de ringslang. Zowel in de Bovenste Polder als in de Blauwe Kamer bevindt zich een populatie. De ligging aan de rand van hoger gelegen zandgronden maken dat de soort zich hier thuis voelt. Voor de overwintering heeft de soort hoger gelegen gronden nodig. Voor voedsel en ei-afzet gebruikt de soort juist waterrijke gebieden. De overige waargenomen soorten zijn uitgezette exemplaren van schildpadsoorten.

Er zijn maar liefst 25 vissoorten aangetroffen in het gebied. Een deel daarvan zijn grondelsoorten die via het Main-Donaukanaal het stroomgebied van de Rijn hebben gekoloniseerd en zich snel uitbreiden.

De extensief beheerde graslanden zijn aantrekkelijk gebied voor veel vlindersoorten. Er zijn maar liefst 26 verschillende soorten waargenomen, dit ongeveer de helft van alle soorten die in Nederland voorkomen. Kenmerkend voor het rivierengebied is het bruin blauwtje. Veel vlindersoorten zijn verdwenen of uiterst zeldzaam geworden. Als het gaat om soortenrijkdom dan leveren de nachtvinders een belangrijke bijdrage. Er zijn 347 verschillende soorten waargenomen. Eén van de soorten is het roesje, een nachtvlinder die voor de overwintering dezelfde klimatologische eisen stelt als vleermuizen. Een spectaculaire soort om te zien is de ligusterpijlstaart, zowel de rups als vlinder zelf. De wolfsmelkwesplinder is een soort die meer gebonden is aan het biotoop in de uiterwaarden. Zoals zijn naam doet vermoeden is de waardplant de wolfsmelk. In de uiterwaarden groeit het zeldzame stijve wolfsmelk.

De soortenrijkdom aan vaatplanten is te danken aan de verschillende omstandigheden in het gebied, extensief beheerde graslanden, oevers van kleiputten, kribben, zandoevers; allen hebben een specifieke soortensamenstelling. De soorten die in het gebied voorkomen geven een beeld van de ontwikkelstadia sinds de natuurontwikkeling in het gebied; soorten verdwijnen en verschijnen al naar gelang de omstandigheden. In de uiterwaarden worden veel zaden aangevoerd vanaf de rivier. Dit betekent dat er zich zeldzame soorten kunnen vestigen, maar ook (invasieve) uitheemse soorten.

Ander insecten, slakken, schimmels mossen en korstmossen leveren bij elkaar nog eens bijna 1000 verschillende soorten op voor het gebied. De rivierrombout is voor zijn levenscyclus sterk afhankelijk van de grote rivieren. Deze libellensoort wordt weinig gezien. De aanwezigheid van de soort wordt vrijwel uitsluitend aangetoond door de vondsten van de huidjes van de vervelde larven. Deze liggen op de strandjes, waar de larve na jaren als larve te hebben doorgebracht in het water uiteindelijk ontpopt als libelle. "Uitsluipen" noemen de kenners dit verschijnsel. Voor veel insecten geldt dat er geen Rode Lijst soorten zijn gezien. Dit ligt eerder aan het gebrek aan kennis omtrent de verspreiding van soorten en vooral omvang van de populaties. Het lijkt er op dat een groot deel van de insecten een status bedreigd of kwetsbaar zouden moeten hebben.

Gebiedskenmerken

Oppervlakte:	605 ha	 geul langs "Aan de Rijn" (foto: Google)	
Bodem:	Kalkhoudende poldervaaggronden en ooivaaggronden		
Water:	Deels onder invloed rivier (peil onder invloed van stuw bij Amerongen). Deels kwel vanuit stuwwallen		
Type landschap	Open landschap met afwisseling weides, oibossen, nevengeulen, kleiputten etc.		

Karakteristieke soorten of soorten van de Rode Lijst (totaal aantal waargenomen soorten NDF in de periode 2014-2019: 1.847 !)

Vogels (226 waargenomen soorten, Rode Lijst 50)	Vleermuizen (7 waargenomen soorten Rode Lijst 2)	Zoogdieren (29 waargenomen soorten, Rode Lijst 2)
Paapje, Tapuit, Watersnip, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Europese kanarie, Grauwe klauwier, Pijlstaart, Grote Karekiet, Zwarte stern, Kempphaan, Woudaap, Draaihals, Dwergmeeuw, Draaihals, Velduil, Grutto, Zomertaling, Tureluur, Visdief, Kramsvogel, Matkop, Graspieper, Ringmus, Huismus, Kneu, Brilduiker, Raaf, Spotvogel, Boerenzwaluw, Smient, Gele Kwikstaart, Oeverloper, Huiszwaluw, Veldleeuwerik, Buidelmees, Grote Mantelmeeuw, Zearend, Grauwe vliegenvanger, Kleine Zilverreiger, Slobeend, Steenuil, Torenavalk, Wintertaling, Nachtegaal, Koekoek, Grote Lijster, Boomvalk, Roerdomp, Snor, Wulp, Klapekster.	Rosse Vleermuis, Laatvlieger Gewone Dwergvleermuis, Ruige Dwergvleermuis, Gewone Grootoorvleermuis, Watervleermuis, Franjestaart	Bever, Wezel Bunzing, Aardmuis, Dwergmuis, Bosspitsmuis, Egel, Haas, konijn, Mol, Muskusrat, Eekhoorn, Damhert
Amfibieën (9 waargenomen soorten, Rode Lijst 2) Rugstreppad, Kamsalamander Poelkikker, Groene Kikker (onb), Bastaard Kikker, Bruine Kikker, Kleine watersalamander	Reptielen (5 waargenomen soorten, Rode Lijst 1) Ringslang, Hazelworm Geelbuikschildpad, Lettersierschildpad, Roodwangschildpad	Vissen (25 waargenomen soorten, Rode Lijst 2) Zeeprrik*, Grote Modderkruiper, Bittervoorn, Blankvoorn, Brasem, Zeelt, Tien- en Driedoornige Stekelbaars, Pos, Snoek, Marm grondel, Zwartbek grondel
Ongewervelden (592 waargenomen soorten, Rode Lijst 2) Gele Luzernevlinder, Bruin Blauwtje Distelvlinder, Bruin Zandoogje, Icarusblauwtje, Kleine Vuurvlinder, Koniginnepage, Landkaartje, Bramensprinkhaan, greppelsprinkhaan, Grote Groene Sabelsprinkhaan, Zuidelijk spitskopje, Roesje, Lieveling, Ligusterpijlstaart, Gehoornde metselbij, Grijs zandbij, Roodgatje, Gewone geurgroefbij, rivierrombout.	Vaatplanten (700 waargenomen soorten, Rode Lijst 23) Akkerandoorn, Beemdkroon, Bolderik, Bosaardbei Distelbremraap, Engelse Alant, Gele Kornoelje, Gewone Agrimonie, Gipskruid, Kamgras, Karwijvarkenskervel, Kattendoorn, Schijnraket, Moeraskruiskruid, Moeslook, Rapunzelklokje, Rijstgras, Rode Ogentroost, Sikkellaver, Stijve wolfsmelk, Zacht vetkruid, Welriekende Agrimonie	Overige (317 waargenomen soorten, Rode Lijst 14) Dwergkorfslak, Dikke Korfslak, Genaveld Tonnetje Tijgertaaiplaat, Gestreepte schorsmycena, Rood sterrenmos, Eekhoortjesmos, Klein touwtjesmos, Groot touwtjesmos, Beukenvlekje, Fors rijpmos, Groen schorssteeltje, Groene waterstippelkorst, Groene waterstippelkorst, Kort schorssteeltje, Purperknoopjeskorst, Zwarte waterstippelkorst, Rood sterrenmos

* De waargenomen zeldzame zeeprrik betreft een aangespoeld exemplaar en is te beschouwen als een toevaligheid. Een andere bijzondere soort, die hoge eisen stelt aan de kwaliteit van het leefgebied, is de grote modderkruiper. Deze komt alleen voor in de watergang aan de voet van de Grebbedijk.

Stand van zaken

- Het gebied is als geheel aangewezen als Europees beschermd natuurgebied (Natura 2000, Rijntakken, deelgebied uiterwaarden Nederrijn). Bovendien is het planologisch beschermd vanwege aanwijzing als natuurgebied binnen het Gelders Natuurnetwerk. Dit houdt in dat voor een aantal soorten en hun specifieke leefgebieden of omstandigheden een verantwoordelijkheid geldt voor de instandhouding van wat genoemd de “staat van instandhouding”. Het beheer is in handen van Staatsbosbeheer en Stichting Utrechts Landschap. Bovendien gelden er randvoorwaarden vanuit Rijkswaterstaat. De provincie Gelderland is daarnaast de waakhond als het gaat om het weren van ontwikkelingen die negatieve effecten kunnen hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied. De rol van de gemeente Wageningen in dit gebied is daardoor beperkt.

Natuurkwaliteit

- Met een totaal aantal waargenomen soorten van 1.840 in de afgelopen 5 jaar (nog los van soorten die zijn gevonden bij gerichte inventarisaties die niet zijn opgenomen in de nationale database) kan gerust gesteld worden dat de natuurkwaliteit uitstekend is. Dit is vooral het geval in de Bovenste Polder ne de Blauwe kamer. De in de jaren negentig ingezette natuurontwikkeling heeft zijn vruchten afgeworpen en het gebied wordt door veel natuurliefhebbers gewaardeerd en veelvuldig bezocht.

Hotspots

waarnemingen van de kwartelkoning in de periode 2014-2019 (NDFP)

De Blauwe Kamer en de Bovenste Polder zijn beide gebieden met zeer veel waargenomen soorten. De delen tussen deze gebieden zijn minder soortenrijk. Het aantal waarnemingen en bijzondere soorten is zo groot dat het hele gebied in feite een hotspot is.

Kijken we naar de waarnemingen van de “uitgelichte soort, de kwartelkoning (zie het kaartje hiernaast), dan is de Bovenste Polder hét gebied.

Ontwikkelmogelijkheden

- De beschermde status van het gebied en het reeds aanwezige beheer maken dat er al veel over toekomstige ontwikkelingen wordt nagedacht en over wordt geschreven. Aandachtspunten vanuit biodiversiteit kunnen hierbij zijn het verhogen van de dynamiek van de rivier binnen het gebied, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van bijzondere flora. Binnen natuurbeheer kan de neiging bestaan om vooral te behouden wat er is. Omdat de afwisseling in het gebied bijdraagt aan de soortenrijkdom zal op sommige momenten de natuurlijke successie weer “teruggezet” moeten worden. Van oorsprong kwam dit door de overstromingen. Deze dynamiek dreigt steeds meer te verdwijnen. Het beheer is momenteel gericht op het handhaven van het laag dynamische systeem. Hiervan profiteren juist weer de moerasvogels, ringslangen en dergelijke.
- De begrazing is één van de beheersmaatregelen die er voor moeten zorgen dat het gebied open blijft. Beweiding en hooien is van oorsprong het landbouwkundig gebruik in de uiterwaarden. Bloemrijke graslanden met extensief beheer zijn voor veel soorten belangrijk, vooral voor insecten. Een dergelijk beheer, naast de begrazing levert een bijdrage aan de biodiversiteit. Met name in de gebieden die nog agrarisch in gebruik zijn, kan een aanpassing in het beheer zorgen voor een grotere soortenrijkdom.

Uitgelicht: Maaibeheer ten gunste van de kwartelkoning

Uit onderzoek van Sovon vogelonderzoek is gebleken dat maai- en oogstwerkzaamheden de grootste bedreiging vormen voor de kwartelkoning. Roepende mannetjes worden verstoord en legsels of jongen worden kapot gemaaid.

Als belangrijkste maatregel voor het behoud van de kwartelkoning wordt het uitstellen van maaien tot na 1 augustus genoemd. De toepassing is van belang in gebieden waar de kwartelkoning nog voorkomt. De soort komt in vergelijking met veel andere soorten pas laat (half mei) in het broedgebied aan, waardoor ook de jongen later worden geboren dan bij veel andere broedvogelsoorten. Laat maaien komt overigens ook ten goede aan sprinkhanen, krekels en dagvlinders. Daarnaast voorkomt het maaien van binnen naar buiten toe veel schade.

Behalve door maaien speelt ook recreatie een rol bij verstoring. Met name als het gaat om loslopende honden. Bij openstelling wordt vaak op de borden gewezen op een verbod op loslopende honden. Helaas worden deze regels nog al eens overtreden.

